

Justitiedepartementet

Remissvar över betänkandet **Stärkt skydd för domstolarnas och domarnas oberoende (SOU 2025:56)**

Ju2025/01097

Institutet för mänskliga rättigheter (institutet) yttrar sig över betänkandet **Stärkt skydd för domstolarnas och domarnas oberoende (2025:56)**. Yttrandet sker inom ramen för institutets uppgift att främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna i Sverige, med utgångspunkt i våra grundlagar och för Sverige folkrättsligt bindande förpliktelser inom området mänskliga rättigheter. Institutet har även en särskild roll som oberoende nationell mekanism enligt artikel 33.2 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Sammanfattning

Vi **tillstyrker** utredningens förslag att stärka domstolarnas och domarnas oberoende. Domstolarnas oberoende är en grundläggande princip i rättsstaten och en förutsättning för rättssäkerhet och skyddet av mänskliga rättigheter, särskilt europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) artikel 6. En stärkt oberoende domstol säkerställer att avgöranden fattas utan otillbörlig påverkan från staten, politiska aktörer eller andra intressen, vilket är avgörande för individens möjlighet att effektivt hävda sina rättigheter.

Vi **saknar** dock en analys över hur Sveriges internationella åtaganden vad gäller förbudet mot diskriminering förhåller sig till den föreslagna ordningen. Här vill vi påminna om att en konsekvensutredning ska göras i enlighet med Förordning (2024:183) om konsekvensutredningar och av 6 § framgår att vid framtagande av en sådan bör hänsyn tas till den vägledning som Ekonomistyrningsverket ansvarar för enligt 15 §. Vidare framgår att om någon del av analysen inte kan

göras ska detta motiveras. Av vägledningen framgår att Sverige genom sina internationella åtaganden har ett ansvar för att respektera, säkerställa, främja och skydda fri- och rättigheter inom området mänskliga rättigheter. Mänskliga rättigheter behöver synliggöras tidigt i lagstiftningsprocessen för att få genomslag. Genom att ta upp mänskliga rättigheter i konsekvensutredningar bidrar utredningsväsendet och statliga förvaltningsmyndigheter till att mänskliga rättigheter respekteras, skyddas och främjas i svensk lagstiftning och övriga åtgärder. I förlängningen stärker det de mänskliga rättigheterna i det svenska samhället. För att förordningen ska vara effektiv och verkningsfull är det av vikt att regeringen följer upp varför en konsekvensutredning inte gjorts.

Som vi tidigare framfört anser vi att regeringen bör tillsätta en särskild utredare för att utreda hur ett nytt rekryteringssystem för nämndemän kan utformas utan inblandning av de politiska partierna i syfte att säkerställa domstolarnas oberoende och opartiskhet.

Allmänna synpunkter på vissa förslag

Vi **tillstyrker** utredningens förslag att förtydliga reglerna om domares tillsättning, avskedande och disciplin. Tydliga och förutsägbara regler minskar risken för godtycke och stärker både det institutionella och det personliga oberoendet. Europadomstolen har i praxis betonat att domstolar inte bara måste vara fria från otillbörlig påverkan, utan även framstå som opartiska, vilket är en förutsättning för att uppfylla artikel 6 i Europakonventionen.

Vi **anser** att den föreslagna Domarnämnden bidrar till objektiv prövning av tillsättning och disciplinärenden samt stärker domstolarnas institutionella självständighet. Förslagen ligger i linje med internationella principer om domstolars oberoende och med 11 kap. 2 § regeringsformen. En väl utformad och självständig prövningsordning för domares ansvar stärker rättssäkerheten och individens mänskliga rättigheter i enlighet med artikel 6 Europakonventionen.

Vi **tillstyrker** inrättandet av en oberoende Domaransvarsnämnd som ska pröva frågor om avsättning, avstängning och disciplinära åtgärder (avsnitt 5.2). Nämndens sammansättning med majoritet av ordinarie domare samt möjligheten att överklaga beslut till Svea hovrätt bidrar till objektivitet och skydd mot politisk påverkan (avsnitt 5.3.3). Att nämnden inte får initiera ärenden på eget initiativ, utan att denna rätt tillkommer Riksdagens ombudsman (JO), ligger i linje med kraven på oberoende och rättssäkerhet (avsnitt 6.2.1). Samtidigt bör det säkerställas att JO:s initieringsrätt inte påverkar domares yttrandefrihet i frågor av allmänt intresse och att domare alltid har rätt till snabb och fullständig domstolsprövning, i enlighet med Europadomstolens praxis (Ramos Nunes de Carvalho e Sá, 2018; Baka v. Hungary, 2016).

Vi **tillstyrker** också förslaget om en transparent och rättssäker process vid skiljande av domare på grund av ålder eller sjukdom. Detta motverkar godtycke och säkerställer att domare behandlas i enlighet med rättssäkerhetsprincipen, vilket är avgörande för förtroendet för domstolsväsendet. (avsnitt 10.2.3).

Utredningens förslag innebär att diskrimineringslagens (2008:567) bestämmelser om förbud mot diskriminering i arbetslivet inte kommer att vara direkt tillämpliga i de ärenden som prövas enligt den nya ordning som föreslås. Utredningen konstaterar vidare att de internationella åtaganden som berör frågor inom diskrimineringslagstiftningens område är svåröverskådliga, men gör bedömningen att förslagen inte bör stå i strid med dessa åtaganden. Vi **saknar** en analys av förslagen förenlighet med internationella åtaganden och unionsrättsliga åtaganden exempelvis Likabehandlingsdirektivet¹ och Arbetslivsdirektivet² och anser därför att en sådan analys bör genomföras inom ramen för den fortsatta beredningen.

¹ Rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling, EGT L 303, 2.12.2000, pp. 16–22.

² Europaparlamentets och Rådets direktiv av den 5 juli 2006 om genomförandet av principen om lika möjligheter och likabehandling av kvinnor och män i arbetslivet (omarbetning), EUT L 204, 26.7.2006, pp. 23–36.

Övrigt

Utredningen framhåller helt korrekt att domstolarnas oberoende är en grundläggande förutsättning för rättsstaten. Endast om domstolarna är oberoende kan de utgöra ett effektivt rättsmedel för den som vill tillvarata sin rätt. Enligt utredningen är det då också nödvändigt att de enskilda domarna har förutsättningar att agera självständigt. Utredningen skriver att ett ”oberoende rättsväsende förutsätter att varken domstolarna eller domarna utsätts för politiska påtryckningar eller begränsas eller hindras i sin verksamhet.”³ I tillägg till detta understryker utredningen att domstolarna och domarna även måste uppfattas som oberoende av allmänheten.

Mot bakgrund av detta vill vi **påminna** om att det är de politiska partierna som nominerar nämndemän. Nämndemän har i domstolsavgöranden samma rösträtt som juristdomaren och utövar således i dömandet makt mot enskilda. Nämndemannasystemet är en integrerad del av det svenska domstolssystemet. Det hade därför varit naturligt att i en utredning som fokuserar på att stärka skyddet för domstolarnas och domarnas oberoende även fokusera på systemet med politiskt tillsatta nämndemän. Vi noterar dock att denna fråga inte omfattades av kommittédirektivet vilket är beklagligt.

För att säkerställa att nämndemännen både agerar, och uppfattas kunna agera, självständigt i förhållande till de politiska partierna bör regeringen som vi tidigare framfört tillsätta en särskild utredare för att utreda hur ett nytt rekryteringssystem för nämndemän kan utformas utan inblandning av de politiska partierna i syfte att säkerställa domstolarnas oberoende och opartiskhet.⁴

Ärendets handläggning

Detta remissvar har beslutats av direktören Fredrik Malmberg och föredragits av juristerna Anna Rosenmüller Nordlander och Andreas Ljungholm. I den slutliga

³ SOU 2025:56, sid 133.

⁴ Se till exempel följande remissvar från institutet: ”Förstärkt skydd för demokratin och domstolarnas oberoende (SOU 2023:12)”, Institutets Dnr 1.1.2-187/2023, 31 augusti 2023 och ”En översyn av vissa frågor om offentliga biträden (Ds 2023:14)”, Institutets Dnr 1.1.2-442-2023, 30 oktober 2023.

beredningen har även ställföreträdande direktör Charlotte Palmstierna, och enhetschefen Anna Jacobson deltagit.

Fredrik Malmberg